

УДК 378:[37.015.31:7](477)

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

О. А. Хом'як

У статті проаналізовані питання виховання естетичних смаків майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки. Подано характеристику феномену «естетичні смаки» і розкрито його сутність як ціннісну основу формування естетичної культури людини. Зазначено, що у системі пріоритетів розвитку українського суспільства, удосконалення педагогічної підготовки в окресленому аспекті постає одним із найголовніших завдань, а формування моральної та естетичної культури майбутнього вчителя має набути випереджувального характеру.

Охарактеризовано культурно-освітній простір закладів вищої освіти, показано його вплив на розвиток естетичних смаків особистості. З'ясовано, що в процесі фахової підготовки майбутніх учителів, найбільший потенціал у вирішенні означеної проблеми закладено в збагачених естетичним змістом дисциплінах, спрямованих на опанування майбутніх педагогів методиками початкової школи. Однак ефективність виховання естетичних смаків у майбутніх учителів початкової школи значною мірою залежить від вмілого використання педагогами різноманітних способів і засобів: створення естетичних ситуацій, які передбачають оцінювання (ознайомлення з творами мистецтва та їх обговорення); використання естетичного потенціалу усіх навчальних дисциплін; впровадження естетичних елементів у структуру знань та ін.

Доведено, що для високої ефективності виховання естетичних смаків у майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки доцільно розвивати такі форми роботи, які б об'єднували викладачів та студентів і позитивно впливали б на культурний рівень їх взаємин та ефективність навчання.

Ключові слова: естетичні смаки, майбутні учителі початкової школи, фахова підготовка, форми, методи, засоби.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. У сучасному світі гостро стоїть проблема духовного розвитку особистості. Піклуючись про

відродження національної освіти, культурний потенціал суспільства загалом і кожної людини зокрема, науковці намагаються на законодавчому рівні закріпити цінність духовного становлення та культурного самовизначення підрастаючого покоління. Відтак, Законом України «Про освіту» (2017) передбачено упродовж навчання оволодіння школярами десятьма ключовими компетентностями, однією з яких є культурна (здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї та почуття за допомогою мистецтва). Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення та поваги до розмаїття культурного вираження інших.

Ми переконані, що одним зі шляхів виховання цілісної, гармонійної особистості, здатної вільно орієнтуватися у світі цінностей, є формування у неї естетичної культури, яка гармонізує і розвиває всі духовні здібності людини необхідні для життєтворчості. У системі пріоритетів розвитку українського суспільства, удосконалення педагогічної підготовки в цьому аспекті постає як одне із найголовніших завдань, а формування моральної та естетичної культури майбутнього вчителя має набути випереджувального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Проблема художньо-естетичного виховання молоді розглядається під різними кутами зору філософами, педагогами, психологами, зокрема: світоглядні аспекти (В. Андрущенко, Є. Бистрицький, Г. Васянович, М. Каган, П. Саух), формування естетичної культури особистості (С. Кононанець, Л. Масол, Н. Миропольська, О. Отич, О. Рудницька); взаємозв'язок та взаємозалежність мистецьких і культурних явищ (Л. Кондрашова, Л. Левчук, Л. Предтеченська, Г. Шевченко); проблема формування естетичного ставлення учнівської молоді до природи мистецтва, людини (О. Осовська, Г. Падалка, О. Семашко); психологічні особливості сприймання художніх творів (Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн); взаємодія морального і естетичного у діяльності вчителя (О. Духнович, М. Корф, А. Макаренко, Я. Мамонтов, В. Сухомлинський, К. Ушинський); естетичне виховання майбутнього вчителя І. Зязюн, А. Комарова, М. Лещенко, Г. Петрова, В. Подрезова, Л. Хомич, Г. Фешина).

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Напрямок нашого дослідження обґрунтовує низка визначених протиріч: між наявною соціально-економічною кризою в Україні і необхідністю визначення цілей

естетичного виховання майбутніх учителів; вимогами до естетичного розвитку майбутніх педагогів і фактичним рівнем їх розвитку; створенням культурно-освітнього простору у вищій школі і відсутністю цілеспрямованої діяльності, яка б забезпечила духовний розвиток особистості педагогів; потребою майбутніх учителів початкової школи у естетичному самовдосконаленні і недостатнім досвідом практичного і естетичного опанування дійсності.

Метою статті є висвітлення та проблематизація питань естетичного розвитку особистості майбутніх учителів початкової школи в процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Однією з важливих умов розвитку духовної культури сучасного українського суспільства є формування високого рівня естетичного смаку у майбутніх учителів початкової школи, оскільки саме вони будуть завтра формувати духовну свідомість нації, виховувати й розвивати у здобувачів початкової освіти художні вподобання, естетичні почуття, смаки.

Г. Шевченко (2015) переконує «освічена, але не вихована належним чином людина, без сформованих загальнолюдських та національних цінностей, духовності і культури є небезпечною в суспільстві. Виховання та освіта виконують у суспільстві людинотворчу, культуротворчу та духотворчу місію ... виховання ... процес набуття студентською молоддю системи духовно-культурних цінностей, які є дороговказом у виборі і реалізації життєво смислових орієнтирів-ідеалів; як смислову основу освіти, яка є джерелом виховання інтелектуальної особистості, яка розвиває свій інтелект завдяки науці, культурі та критичності мислення, рефлексії, участі у різних видах творчості» (с. 223).

У нашому дослідженні *естетичний смак* визначаємо, як здатність майбутніх учителів сприймати, розуміти й оцінювати особливості предметів, явищ природи та суспільного життя з погляду їх естетичної і гуманістичної доцільності, розглядаємо цю естетичну категорію з позиції ідентифікатора сучасних тенденцій та норм естетичного, вважаємо її необхідною складовою формування високого рівня естетичної культури здобувачів вищої освіти.

Необхідність удосконалення та осучаснення існуючих форм, методів, засобів естетичного виховання майбутніх учителів початкової школи у процесі фахової підготовки зумовлює формування єдиної системи форм, активних методів, засобів естетичного виховання, що сприятимуть набуттю естетичного досвіду, формуванню естетичного ідеалу, вихованню естетичних смаків. Ефективність виховання естетичних смаків у майбутніх

учителів початкової школи значною мірою залежить від вмілого використання педагогами різноманітних способів і засобів: створення естетичних ситуацій, які передбачають оцінювання (ознайомлення з творами мистецтва та їх обговорення); використання естетичного потенціалу усіх навчальних дисциплін; впровадження естетичних елементів у структуру знань та ін.

У процесі фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи до виховання естетичних смаків здобувачів початкової освіти традиційно використовують такі форми роботи: лекції, семінари, гуртки, екскурсії, конференції, бесіди, диспути, колективні творчі справи, конкурси та ін. Найбільший потенціал у вирішенні означеної проблеми закладено в збагачених естетичним змістом дисциплінах, спрямованих на опанування майбутніх педагогів методиками початкової школи («Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Трудове навчання з методикою викладання», «Методика викладання природознавства», «Суспільствознавство з методикою викладання», «Музичне виховання і основи хореографії з методикою викладання», «Основи сценічного та екранного мистецтва з методикою викладання» та ін.). Ефективність означеного процесу можна забезпечити упровадженням кращих зразків національної культурної духовної спадщини в освітній процес, створенням умов для впливу цих надбань на громадське життя й побут молоді. Виховання естетичних смаків особистості має здійснюватися, передусім, на ґрунті національної культури з залученням до надбань світової культури.

Методи виховання естетичних смаків поділяють на дві групи: за способом отримання інформації і за формою організації діяльності. До способів отримання естетичної інформації відносимо: прослуховування музичних творів, перегляд вистав і мистецьких виставок; екскурсії у мистецькі заклади, музеї тощо. До форм організації естетичної діяльності майбутніх учителів початкової школи також відносимо бесіди-обговорення переглянутих вистав, творчих зустрічей із митцями, використання сучасних естетично спрямованих відео- та аудіоматеріалів, підготовка мистецьких екскурсій силами студентів, створення тематичних виставок, альбомів, стендів, присвячених мистецтву, випуск студентської газети тощо.

Засобами виховання естетичних смаків є відібрані педагогом і спеціально організовані для виховання майбутніх педагогів предмети і явища навколишньої дійсності. До них відносимо: естетику побуту, під якою розуміємо правильну організацію освітнього простору. Виконуючи роль своєрідного прискорювача суспільного прогресу, естетика побуту висуває чіткі і конкретні вимоги до інтер'єру житлових, навчальних приміщень студентів, до їх одягу, і в цілому до усталених форм відносин у

побуті. У навчальних закладах повинна панувати духовна атмосфера та позитивний морально-психологічний клімат. Виховання естетичних смаків у студентської молоді повинно починатися з духовності, що має пронизувати всю систему міжособистісних стосунків у вищому навчальному закладі. Майбутні вчителі повинні усвідомити, що краса сучасного житла виявляється не в кількості розташованих в кімнаті речей, а правильним поєднанням їх форм, матеріалів, кольорів, ліній. «Естетика побуту покликана навчити майбутнього вчителя відчувати і розуміти красиве життя, виховати в нього прагнення створювати й берегти його» (Чернікова, 2011, с. 3). В художньо-естетичному оформленні приміщень можна використовувати роботи студентів, створені на лабораторно-практичних заняттях мистецького циклу («Образотворче мистецтво з методикою викладання», «Трудове навчання з методикою викладання»).

Мету реалізації даного естетичного засобу вбачаємо в усвідомленні майбутніми учителями важливості створення власних комфортних умов для проживання і навчання, як джерела натхнення до естетичного розвитку і творчих здібностей. Для її реалізації у навчальному закладі доцільно створити спеціальні кабінети, лабораторії естетичного виховання, діяльність яких спрямовуватиметься на методичне та наукове забезпечення освітнього процесу, поглиблення знань здобувачів вищої освіти у сфері естетики, мистецтва, культури, на формування навичок естетичної діяльності.

В житті сучасного студентства могутнім засобом впливу на розум і почуття є мистецтво. Воно виступає і засобом проведення дозвілля, і сферою реалізації життєвих планів. Мистецтво розкриває перед майбутніми педагогами світ реально існуючої краси, яка відіграє важливу роль у формуванні переконань, впливає на поведінку і приносить насолоду. Твори мистецтва для кожної людини стають її другою дійсністю, сприяють розвитку навичок творчого самовияву майбутніх учителів, здатності до імпровізації, уміння співвідносити власні художні уподобання з жанровими закономірностями, його стильовими ознаками. Тому, в контексті виховання естетичних смаків майбутніх учителів початкової школи, важливо організовувати походи до музеїв, театрів, кіно, зустрічі з художниками, письменниками, акторами, розвивати художню самодіяльність тощо.

Одним з найпотужніших факторів естетичного впливу в процесі виховання естетичних смаків у здобувачів вищої освіти є природа. Цей вплив посилюється за умови, що він організований і керований педагогом. Безпосереднє споглядання не можна вважати глобальним поглядом на природу. Потрібно навчитися відчувати ритм, гармонію, поєднання кольорів, потрібен погляд, який відчуває красу. Студентству потрібно

прищепити навички не простого спостерігача (дивитися і слухати), а вміння бачити, вслуховуватися і відчувати (Шайков, 1973). Ефективними є екскурсії в природу, адже враження від побаченого залишають слід на все життя. В. Сухомлинський (1988) радив використовувати природу для виховання в молоді поваги до всього живого, з якої починається повага до людини, інтерес до її життя, гуманізм. Цілісне уявлення про природну красу є одним із найважливіших завдань естетичного виховання. У звичайній екскурсії в природу майбутнім учителям відкриваються можливості для уроків моральності і краси.

Самостійна художня діяльність є ще одним важливим засобом естетичного виховання майбутніх учителів початкової школи. У процесі художньої діяльності вони реалізують свої творчі задуми, задатки, які згодом розвиваються у здібності до художньої творчості. Самостійна художня діяльність здобувачів вищої освіти сприяє самовираженню і утвердженню їх особистості. Вона стає дієвим засобом розширення життєвого й естетичного досвіду. Означений процес є важливим чинником розвитку емоційної сфери студентської молоді, розвитку уяви, збагачення і поглиблення власних естетичних почуттів. Л. Виготський (1987) зазначав: «...Будь яка побудова фантазії має зворотній вплив на наші почуття, і якщо така побудова не відповідає сама по собі дійсності, то все ж почуття яке вона викликає є дійсним, реальним переживанням, захоплюючим людину почуттям... І саме цей психологічний закон здатний пояснити чому такий сильний вплив мають на нас художні твори, створені фантазією власних авторів» (с. 15-16).

Спонування і мотивація майбутніх учителів до естетичного самовиховання є ще однією особливістю їх професійної підготовки. З. Гіптерс (1998) розглядає самовиховання як «... вияв високого рівня саморегулювання особистості який виразно виступає на вищих ступенях процесу її морального розвитку» (с. 408). С. Грищенко (2008) виділяє основні етапи виникнення й розвитку естетичного самовиховання. Перший етап – усвідомлення молоддю свого способу життя відповідно до загальної культури та аксіологічних засад, осмислення значущості тієї діяльності, що вимагає естетичного самовиховання. Другий етап – оволодіння навичками самостійної роботи в тій сфері діяльності, в якій молода людина хоче домогтися успіху, усвідомлення естетичного складника цієї діяльності. Третім етапом є складання програми самовиховання. Четвертий етап – організація естетичного самовиховання в обраній діяльності. Це відповідальний етап при переході від виховання до самовиховання. Без конкретної діяльності бажання стати краще залишиться тільки бажанням (с. 54).

Розглядаючи здобувачів вищої освіти як майбутню інтелігенцію, готуючи їх до культурно-виховної функції в суспільстві, слід створити сприятливі умови формування їх високої культури. Вчитель, як ніхто інший, повинен уміти відчувати красу і донести її до своїх вихованців.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, для високої ефективності виховання естетичних смаків у майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки доцільно розвивати такі форми роботи, які б об'єднували викладачів та студентів і позитивно впливали б на культурний рівень їх взаємин та ефективність навчання. Необхідно створити у закладі вищої освіти естетично привабливу обстановку, використовувати у виховній роботі зі студентами потенційні можливості народних традицій та обрядів, забезпечувати високу естетичну культуру викладачів і здобувачів вищої освіти, а також виховних заходів, залучаючи до їх підготовки і проведення якомога більше студентів і відомих людей зі сфери культури.

Література

1. Выготский Л. С. Психология искусства. Москва : Педагогика, 1987. 341 с.
2. Гіптерс З. В. Художня самодіяльна творчість студентів як засіб естетичного виховання майбутніх спеціалістів. Львів : Камен, 1998. 144 с.
3. Грищенко С. В. Проблеми самовиховання у формуванні особистості. *Вісн. Черкаського ун-ту. Сер. Педагогіка*. 2008. № 123. С. 54.
4. Сухомлинский В. А. О воспитании. Москва : Полит. 1988. 270 с.
5. Черникова Н. В. Формирование эстетической культуры студентов в педагогическом вузе. Минск, 2011. 29 с.
6. Шайков Ю. В. Методологические проблемы системы эстетического воспитания. *Актуальные проблемы педагогики и эстетического воспитания*. Москва : Педагогика, 1973. С. 42-45.
7. Шевченко Г. П. Одухотворенный образ Людини Культури XXI століття: процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2015. Вип. 5. С. 213-225.

References

1. Vygotskiy, L. S. (1987). *Psikhologiya iskusstva [Psychology of Art]*. Moscow: Pedagogika (rus).
2. Hipters, Z. V. (1998). *Khudozhnia samodiialna tvorchist studentiv yak zasib estetychnoho vykhovannia maibutnikh spetsialistiv [Artistic amateur art of students as a means of aesthetic education of future specialists]*. Lviv: Kamen (ukr).
3. Hryshchenko, S. V. (2008). Problemy samovykhovannia u formuvanni osobystosti [Problems of self-education in the formation of personality]. *Visnyk of Cherkassy University*, # 123, 54 (ukr).
4. Sukhomlinskiy, V. A. (1988). *O vospitanii [About education]*. Moscow: Polit. (rus).

5. Chernikova, N. V. (2011). *Formirovanie esteticheskoy kul'tury studentov v pedagogicheskom vuze [Formation of aesthetic culture of students in a pedagogical university]*. Minsk (rus).
6. Shaykov, Yu. V. (1973). Metodologicheskie problemy sistemy esteticheskogo vospitaniya. Aktual'nye problemy pedagogiki i esteticheskogo vospitaniya [Methodological problems of the system of aesthetic education]. *Aktual'nye problemy pedagogiki i esteticheskogo vospitaniya*. Moscow: Pedag, 42-45 (rus).
7. Shevchenko, G. P. (2015). Odukhotvorennyi obraz Liudyny Kultury XXI stolittia: protses yoho vykhovannia u vyshchii shkoli [The Illustrated Image of the Man of Culture of the 21st Century: the process of his education in high school]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka*, # 5(68), 213-224 (ukr).

ОСОБЕННОСТИ ВОСПИТАНИЯ ЭСТЕТИЧЕСКИХ ВКУСОВ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

О. А. Хомяк

В статье проанализированы вопросы воспитания эстетических вкусов будущих учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки. Дана характеристика феномена «эстетические вкусы» и раскрыта его сущность как ценностной основы формирования эстетической культуры человека. Отмечено, что в системе приоритетов развития украинского общества совершенствование педагогической подготовки в очерченном аспекте предстает одной из главных задач, а формирование нравственной и эстетической культуры будущего учителя должно приобрести опережающий характер.

Охарактеризовано культурно-образовательное пространство высших учебных заведений, показано его влияние на развитие эстетических вкусов личности. Установлено, что в процессе профессиональной подготовки будущих учителей наибольший потенциал в решении этой проблемы заложен в обогащенных эстетическим содержанием дисциплинах, направленных на овладение будущими педагогами методиками начальной школы. Однако эффективность воспитания эстетических вкусов у будущих учителей начальной школы в значительной степени зависит от умелого использования педагогами различных способов и средств: создание эстетических ситуаций, которые предусматривают оценивание (ознакомление с произведениями искусства и их обсуждение); использование эстетического потенциала всех учебных дисциплин; внедрение эстетических элементов в структуру знаний и др.

Доказано, что для высокой эффективности воспитания эстетических вкусов у будущих учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки целесообразно развивать такие формы работы, которые бы объединяли преподавателей и студентов и положительно влияли бы на уровень их взаимоотношений и эффективность обучения.

Ключевые слова: эстетические вкусы, будущие учителя начальной школы, профессиональная подготовка, формы, методы, средства.

**FEATURES OF STUDYING AESTHETIC TASTES OF THE FUTURE
TEACHERS OF ELEMENTARY SCHOOL IN THE PROCESS OF
PROFESSIONAL PREPARATION****O. A. Khomiak**

The article analyzes the issues of upbringing of aesthetic tastes of future teachers of elementary school in the process of professional preparation. The characteristic of the phenomenon of "aesthetic tastes" is presented and its essence as a valuable basis for formation of aesthetic culture of a person is revealed. It is noted that in the system of priorities of development of the Ukrainian society, improvement of pedagogical preparation in the outlined aspect appears to be one of the most important tasks, and the formation of the moral and aesthetic culture of the future teacher should become more pro-active.

The cultural and educational space of institutions of higher education is characterized, its influence on the development of aesthetic personality tastes is shown. It is revealed that in the process of professional training of the future teachers, the greatest potential in solving this problem lies in the aesthetic content enriched in disciplines aimed at mastering future teachers by methods of elementary school. However, the effectiveness of aesthetic tastes of the future teachers of elementary school depends to a large extent on the skilful use of various methods and means by teachers: the creation of aesthetic situations that involve evaluation (familiarizing with and discussing works of art); use of aesthetic potential of all academic disciplines; the introduction of aesthetic elements into the structure of knowledge, etc.

It has been proved that for the high efficiency of aesthetic tastes education of the future elementary school teachers in the process of training is expedient to develop such forms of work that would combine teachers and students and have a positive effect on the cultural level of their relationships and the effectiveness of education.

Key words: Aesthetic tastes, future teachers of elementary school, vocational training, forms, methods, means.

Хом'як Ольга Анатоліївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової та дошкільної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (м. Рівне, Україна).
E-mail: olya.homyak@gmail.com

Khomiak Olha Anatoliivna – PhD in Pedagogics, Associate Professor of Primary and Pre-school Education Department of Academician Stepan Demianchuk International University of Economics and Humanities (Rivne, Ukraine).
E-mail: olya.homyak@gmail.com